

Globalisering

Nästan dagligen hör vi talas om och kan läsa om globalisering i olika medier, böcker och i debatter om politik och ekonomi. Men fenomenet är egentligen inget nytt. Människor har av olika syften haft globala kontakter med varandra i årtusenden. Själva begreppet började i modern mening användas på 1960-talet, men fenomenet i sig tog fart i stor skala först på 1980- och 1990-talen. Lite förenklat kan man säga att globalisering är en kraft som i ökad utsträckning berör människors liv i alla världens länder.

Det här kapitlet handlar bland annat om globaliseringens historik och drivkrafter och om tre olika former av globalisering: ekonomisk, kulturell, och politisk globalisering. Avslutningsvis behandlas globaliseringen och framtiden. Vad händer med demokratin i en globaliserad värld? Två olika uppfattningar ställs också mot varandra när det gäller frågan om globaliseringen utgör frälsning eller fälla.

Vad är globalisering?

Globalisering kommer av ordet **global** (*globus* = klot, kula), som är en term som syftar på att något berör och innefattar hela världen. Enligt Nationalencyklopedin (NE) avser begreppet i själva verket en förändringsprocess där stater och samhällen över hela jordklotet knyts samman i ömsesidiga beroendeförhållanden:

”Globalisering kan ses som en samlingsbenämning på utvecklingen inom politik, ekonomi och kultur. I allmänt språkbruk har termen emellertid i första hand kommit att syfta på ekonomiska förhållanden. Med ekonomisk globalisering avses då den senaste fasen i kapitalismens utveckling under vilken de nationella ekonomierna har blivit alltmer integrerade.”

Med **kulturell globalisering** avses oftast att konsumtionsmönster (mode, musik, matvanor, tv-program, turistresor etc.) och värderingar blir mer enhetliga och gemensamma. **Politisk globalisering** syftar huvudsakligen på att den enskilda statens handlingsutrymme har minskat på grund av att världens stater blivit mer beroende av varandra och därför har beslutsfattandet flyttats upp till en mellanstatlig eller överstatlig nivå. EU är ett typiskt exempel på detta. Många nya typer av aktörer har också uppkommit som en konsekvens av globaliseringen.

Globalisering är ett starkt värdeladdat ord. Det gäller såväl den faktiska betydelsen av globaliseringen, som dess effekter, och huruvida detta verkligen är ett nytt fenomen. En del forskare menar exempelvis att begreppet snarare uttrycker en önskan om en viss samhällsutveckling på det ekonomiska, kulturella och politiska området än en korrekt beskrivning av verkligheten. På samma sätt finns det helt olika uppfattningar kring konsekvenserna. En del menar att de är i huvudsak positiva medan andra hävdar motsatsen.

Ekonomen John Maynard Keynes skrev redan 1929: "Medan han smuttar på sitt morgonte i sängen så kan engelsmannen köpa olika varor från hela världen på telefon, investera på fjärran platser, köpa obegränsade belopp i främmande valutor eller ädla metaller och arrangera för främmande resor utan pass." Liknelsen med dagens globalisering är slående, det gäller bara att byta ut ordet telefon mot den senaste formen av mobiltelefoner och Internet.

[Skapa anteckning](#)

Globaliseringens historik

Under några tusen år har olika kulturer konfronterats med varandra genom bland annat resor, handelsförbindelser och militära projekt. Tidigare civilisationer, högkulturer, som bland andra egyptier, babylonier, kineser, azteker, greker och romare har lämnat efter sig rikliga arv som talar om kontakter med andra

kulturer. Men den här utvecklingen tog helt ny fart och fick en annan innebörd i och med de många geografiska upptäcktsfärderna med början på 1400-talet.

På den här tiden var det en allmänt accepterad uppfattning att jorden var platt. När Christofer Columbus seglade västerut var det i förhoppningen om att havsvägen hitta en väg österut. Men istället kom han till Amerikas kust och koloniseringen tog sin början. Europeiska länder som Spanien, Portugal, Storbritannien, Frankrike och Nederländerna skaffade sig kontroll över stora delar av Asien, Afrika och Latinamerika.

Olika kulturer har under tusentals år haft kontakt med varandra. Tidigare civilisationer har efterlämnat rikliga arv som talar om täta kontakter. På bilden ses Housesteads romerska fort och Hadrianus mur, Northumberland, England. Hadrianus mur är utan tvekan det kanske viktigaste monumentet som fortfarande finns kvar efter romarna. Den var anmärkningsvärd för sin tid, sex meter hög och tre meter bred och byggd av sten från kust till kust.

På 1700-talet tog den industriella revolutionen sin början och spreds snabbt från Storbritannien till stora delar av Europa. Den tidigare manuellt baserade industrin blev nu snabbt mekaniserad. Kanalbyggen, järnvägens intåg liksom förbättrade

vägar innebar inte bara att restiderna förkortades utan också att handeln ökade dramatiskt. Världshandeln ökade emellertid också på grund av förbättrade förutsättningar i länder utan kolonier. I mitten av 1800-talet avskaffade många länder, bland annat Sverige, många tullar och andra handelshinder. Banklagar kom till och näringsfrihet infördes.

Världshandeln ökade sedan fram till första världskriget. Kriget och den framväxande nationalismen gjorde då slut på den första vågen av globalisering i Europa. Hastigt återinfördes handelshinder som begränsade rörligheten. Kriget och de hårda fredsvillkoren i Versailles 1919 blev en katastrof för den tyska ekonomin. I Ryssland tog kommunisterna makten och osäkerheten spred sig i Europa och övriga världen. Valutakriserna avlöste varandra och nådde sin höjdpunkt 1929 med den stora börskraschen. Alla stater försökte skydda sig genom skyhöga tullar och andra handelshinder, vilket ledde till att krisen förvärrades än mer. **Guldmyntfoten** (se Fakta Guldmyntfot nedan), som innebar att olika valutor gavs ett visst värde i guld, övergavs.

Man beräknar att världshandeln sjönk cirka 25 procent mellan åren 1929 och 1932. Först 1933 avstannade minskningen, men det skulle dröja ända till år 1937 innan världshandeln åter nådde upp till 1929 års nivå.

Familjeliv under depressionen i USA

Fertilitet (av 1 000 kvinnor mellan 15 och 44)

1928: 93.8

1929: 89.3

1930: 89.2

Globalisering 1

1931: 84.6

1932: 81.7

1933: 76.3

1934: 78.5

1935: 77.2

1936: 75.8

1937: 77.1

1938: 79.1

1939: 77.6

1940: 79.9

1941: 83.4

1942: 91.5

1943: 94.3

1944: 88.8

1945: 85.9

Källa: Centers for Disease Control, National Center for Health Statistics.

Den utbredda fattigdomen under den stora depressionen orsakade dramatiska förändringar i de flesta amerikaners familjeliv. I tider med orolig ekonomi var det naturligt att skjuta upp beslutet att skaffa barn. Födelsehalten återhämtade sig något under andra världskriget, som medförde förnyat välstånd till Amerika.

[Skapa anteckning](#)

Fakta

Guldmyntfot

Fakta ●

En guldmyntfot kallas ett ekonomiskt system där valutan motsvarar värdet av en viss mängd guld. Det förutsätter att centralbanken i det landet har en guldreserv som står i ett visst förhållande till den sedelmängd som finns i omlopp. Enligt 1873 års myntlag var tiokronan huvudmynt och innehöll 1/248 kg fint guld. Om man då lämnade in guld hade man rätt att mot en mindre avgift få ut motsvarande vikt i guldmynt. Om flera länder har guldmyntfot kommer deras valutor att vara bundna till varandra genom i det närmaste fasta växelkurser.

Under 1870-talet valde många länder att införa guldmyntfot. Systemet varade fram till första världskriget. En del länder återinförde sedan guldmyntfoten på 1920-talet, men i samband med världsdepressionen i början av 1930-talet avskaffades den igen.

[Skapa anteckning](#)

Bretton Woods

Sommaren 1944 samlades representanter för drygt fyrtio länder till ett möte i staden Bretton Woods i USA. Syftet var att försöka skapa ett regelsystem för den globala ekonomin genom att underlätta handel och förbättra det kapitalistiska systemet.

Även om det fanns motsättningar mellan främst USA, som intagit positionen som ekonomisk och politisk stormakt, och Storbritannien, lyckades man enas om att skapa tre internationella institutioner: **IMF** (Internationella valutafonden), **World Bank** (Världsbanken), och några år senare **GATT** (Allmänna tull- och handelsavtalet) som 1995 ersattes av **WTO** (Världshandelsorganisationen).

Genom att skapa dessa organisationer hoppades man bland annat att genom ekonomiskt samarbete försöka undvika en upprepning av 1930-talets ekonomiska kris. Man ville också skapa ett internationellt valutasystem med stabila valutakurser och uppmana de olika medlemsländerna att avskaffa olika handelshinder. Den protektionistiska politik som hade förts under 1930-talet hade lett till en dramatisk nedgång i handel, produktion och sysselsättning.

[Skapa anteckning](#)

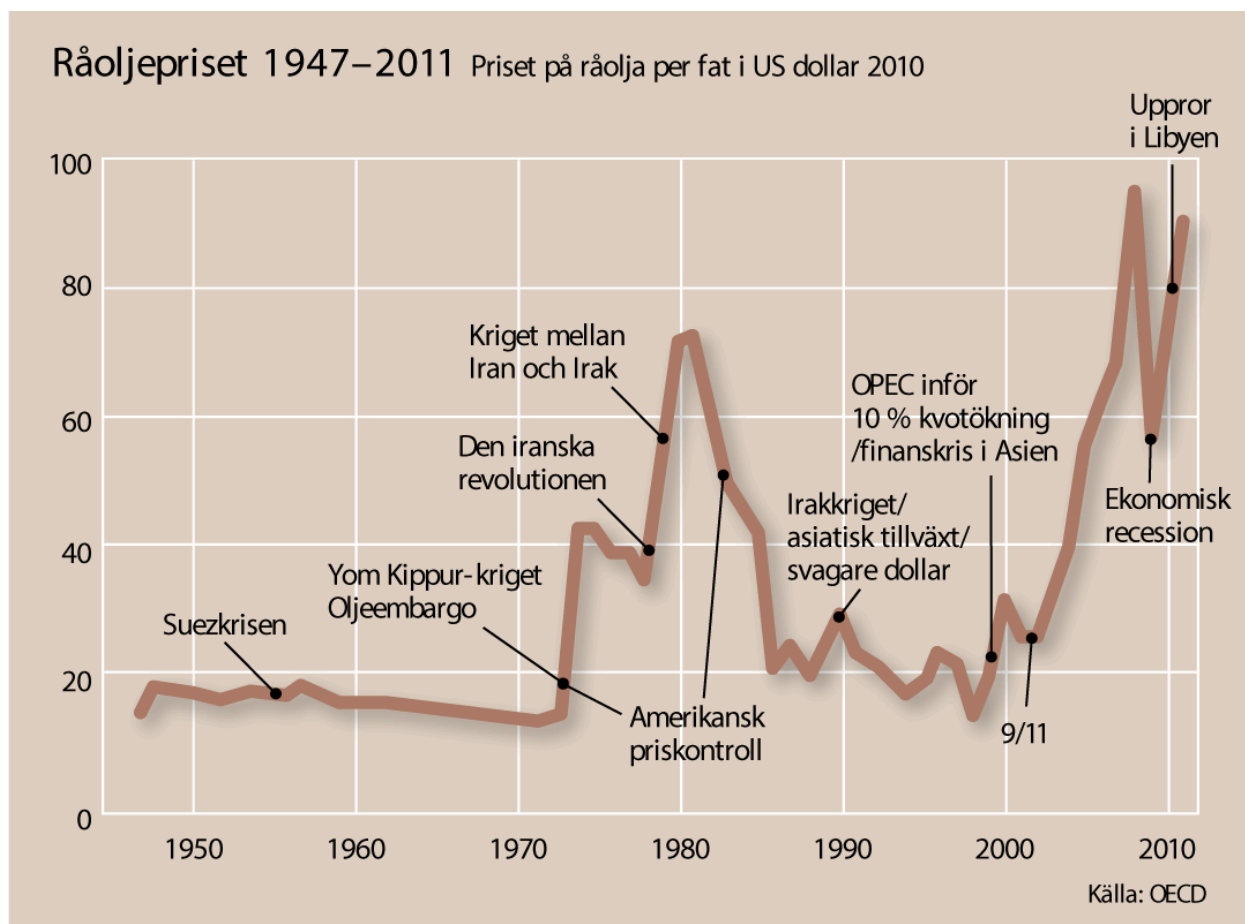
Tiden efter 1945

Efter andra världskriget, i takt med att tullarna minskades, skedde en kraftig ökning och 1960 hade handeln i stort sett fördubblats. Under 1970- och 1980-talen förändrades emellertid bilden. Det fasta växelkurssystemet (se [Valutapolitik](#) och framåt), som var en grundbult i Bretton Woods-avtalet, bröt samman i början av 1970-talet och en period med rörliga växelkurser inleddes. Samtidigt drabbades världen av två oljekriser, 1973-74 och 1978-81. Följden blev en kraftig omfördelning av förmögenheter och exportinkomster. Oljeländerna tjänade stora pengar medan övriga världen hamnade i djup kris. De länder som

hade egna resurser av olja, gas eller andra energikällor kom lindrigast undan, medan energifattiga utvecklingsländer drabbades värst.

Den ekonomiska osäkerhet som uppkommit genom oljekrisen gjorde att världshandeln minskade under några år vid mitten av 1970-talet samt under första hälften av 1980-talet. Nya former av protektionism gjorde sig gällande. Konsekvenserna för den svenska ekonomin var genomgripande. Den lågkonjunktur som redan hade inletts förstärktes (se [Konjunkturer](#)). Industrins konkurrenskraft försämrades snabbt och Sveriges andel av världshandeln minskade som en följd av detta snabbare än för övriga industriländer.

I Västeuropa inträffade under andra hälften av 1980-talet en viktig händelse som kom att påverka handelns utveckling. Genom den så kallade Enhetsakten 1987 beslutade dåvarande EG att försöka förverkliga den inre marknaden för varor, kapital, arbetskraft och tjänster före utgången av 1992 (se [Från gemensam marknad till europeisk union](#)). Syftet var bland annat att ta upp kampen med världens två handelsjättar, USA och Japan.

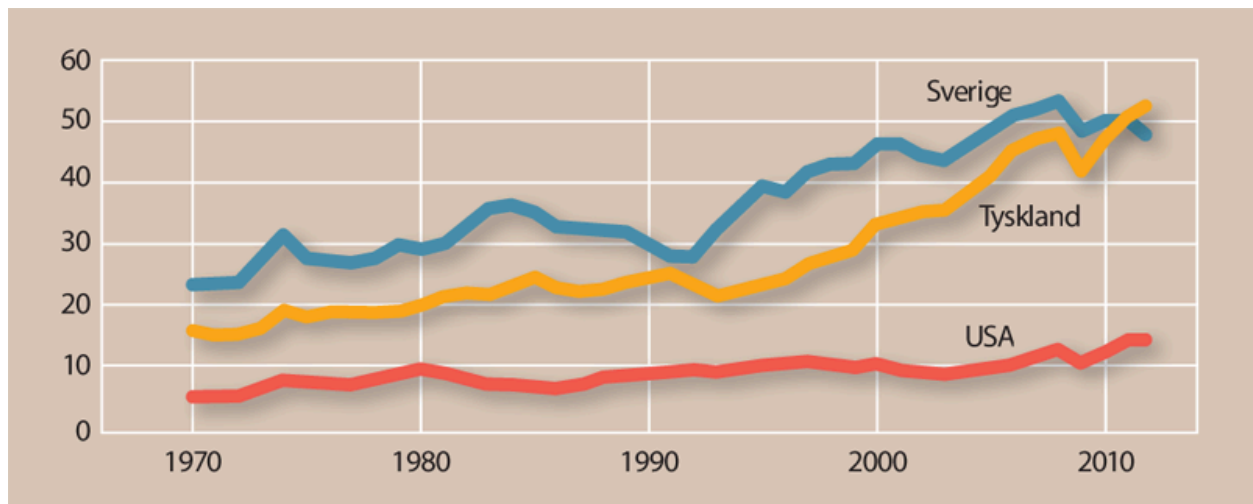
År 2050 beräknas den globala energiförbrukningen ha fördubblats. Enligt de flesta prognoser kommer det inom några decennier att vara nödvändigt att minska oljeanvändningen. Senare kommer det att bli ont om naturgas. Priset på fossila bränslen kommer att öka i takt med ökade behov och minskad tillgång och kommer enligt de flesta experter att påskynda framtagning av alternativa energikällor. I diagrammet visas prisutvecklingen för råolja mellan 1947 och 2011 samt några tänkbara förklaringar till prisförändringar vid olika tidpunkter.

Ekonomisk globalisering

Det finns en rad olika sätt att mäta graden av globalisering. Ett sätt är att titta på hur öppet landet är för andra länder. Sverige brukar anses som ett mycket globaliserat och öppet land. När man studerar graden av globalisering brukar man titta på handelsintensitet, migration och utlandsinvesteringar

Exportandelar

Export som andel av BNP i procent

Källa: OECD

Utrikeshandelns betydelse kan bland annat mätas genom ett lands export som andel av BNP, det vill säga värdet av alla varor och tjänster som exporteras i förhållande till värdet av alla varor och tjänster som produceras i ett land. Som framgår av diagrammet är Sverige en mycket exportberoende nation och exportandelen var 2012 drygt 48 %. USA kan som ett stort land förlita sig mer på sin hemmamarknad.

[Skapa anteckning](#)

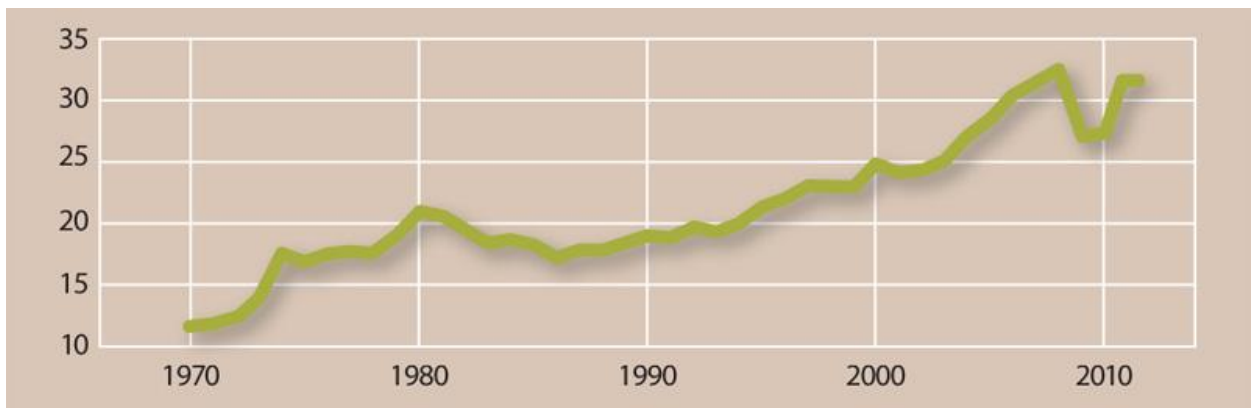
Globaliseringens tigersprång

Med start under 1900-talets två sista decennier har globaliseringen skjutit fart med stor kraft. Idag finns det färre handelshinder än någonsin tidigare. Varor, tjänster och kapital kan relativt lätt flyttas mellan olika länder och därmed stärka globaliseringen. Som andel av världens-BNP har världens export tredubblats sedan 1970. Trenden att världshandeln har vuxit snabbare än produktionen är tydlig. Den enda perioden med viss stagnation i världshandeln inträffade under 1980-talets första hälft, men sedan dess har trenden hela tiden varit stigande. Uppgången som funnits sedan mitten av 1980-talet bröts emellertid under den

internationella lågkonjunkturen 2009-2011 då exporten sjönk runt om i hela världen.

Världshandelns utveckling

Världens export som andel av världs-BNP i procent

Källa: WTO (1970–1979) IMF (1980–)

Sett som andel av världens samlade BNP har den internationella exporten nästan tredubblats sedan 1970. Den enda perioden med tydlig stagnation i världshandeln inträffade under åttiotalets första hälft. FN:s organisation för handel och utveckling, UNCTAD, beräknar att de transnationella företagen med dotterbolag står för cirka en tredjedel av världens export av varor och tjänster.

[Skapa anteckning](#)

Multinationella och transnationella företag

Parallellt med att politiker har upprättat internationella institutioner för att hantera handelsfrågor har företagen blivit allt mer gränslösa. Fler och fler företag kan beskrivas som **multinationella**, det vill säga de har sin huvudsakliga verksamhet i flera länder. Nästa steg är **transnationella** företag. Det är företag vars koppling till ursprungslandet blivit så svag av den internationella spridningen att de betraktas som globala aktörer.

Transnationella företag kännetecknas ofta av att företagets huvudkontor inte längre ligger i företagets ursprungsland och att företagen därmed inte längre har någon egentlig hemmamarknad. Numera beräknar man att det finns nästan 100

000 företag som räknas som transnationella, till exempel General Motors och Shell. Unctad, FN:s utvecklingsorgan, uppskattar att de transnationella företagen med dotterbolag står för en tredjedel av hela världens export av varor och tjänster.

År 1988 gick svenska Asea och schweiziska Brown Boveri samman och bildade ABB (Asea Brown Boveri). Företaget finns i mer än 100 länder och är ett av världens största företag med inriktning mot elkraft. ABB anser sig inte ha något speciellt hemland utan är "hemma" på alla sina marknader. På bilden syns en robot av modell IrB 2600ID särskilt utformad för bågsvets.

Ett exempel som illustrerar den globala produktionskedjan är tillverkningen av olika varor som är vanliga i våra vardagsliv, exempelvis mobiltelefonen. Den kan ha ett batteri som framställs i en fabrik som ägs av ett företag i ett europeiskt land, men som använder kobolt från ett land i Afrika. Chippet i sin tur kan vara utformat av ingenjörer i Indien, men producerat i något annat asiatiskt land. Telefonens design kan komma från Finland, men vara sammansatt i Slovakien och den färdiga mobilen slutligen såld i din egen hemkommun.

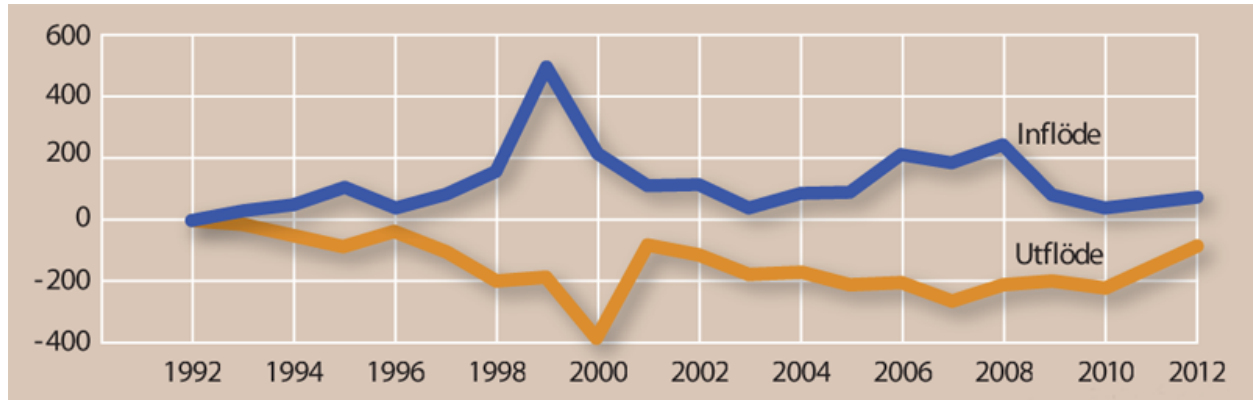
Världens största företag enligt tidskriften Fortune

1. Royal Dutch Shell
2. Wal-Mart
3. Exxon Mobil
4. Sinopec Group
5. BP
6. China National Petroleum
7. State Grid (kinesiskt energiföretag)
8. Toyota Motor
9. Volkswagen
10. Total (franskt oljebolag)

Källa: [Fortune](#)

Utlandsinvesteringar (Sverige)

Direktinvesteringar, in- och utflöden, Mdkr

Det mest slående i diagrammet är de stora in- och utflödena av direktinvesteringar under slutet på 1990-talet. En viktig roll spelade sannolikt den ökade globaliseringen. Svenska före tag förlade en stor del av sin verksamhet till utlandet och försökte också växa på nya marknader genom utlands förvärv. Andra tänkbara förklaringar är det svenska EU-inträdet 1995. Sedan 2003 har direktinvesteringarna ökat både till och från Sverige men 2008 innebar dock ett trendbrott på grund av den finansiella krisen och den efterföljande internationella lågkonjunkturen.